

DE BÅTREISENDE ||| - romanifolket som reiste sjøveien

Tekst av: GRETHE VIE PAULSEN

Innhold

Et folk på vandring	s 4
Nye fortellinger om kysten	s 4
En nasjonal minoritet	s 6
Opprinnelse	s 6
”De reiser langs Kysten i smaa, aabne Baade”	s 6
Eilert Sundt og Fantefortegnelsen	s 9
Politikk og tiltak de siste hundre år	s 10
Norsk misjon blant hjemløse	s 10
”Det vi gjør er bevisst å utrydde et folks egenart”	s 15
Livet til sjøs	s 17
Båten ble bolig	s 18
Et nomadisk sjøliv	s 20
Livet ombord	s 22
Matauk	s 24
Faste reiseruter og samlingssteder	s 28
Handel og håndverk	s 27
Blikkenslagerne	s 28
Handelsfolket	s 28
Arbeidsvandring og sesongarbeid	s 31
Slutt på reisingen	s 31
I dag	s 33
Litteraturliste	s 36

Forord

Fram mot grunnlovsjubileet i 2014 vil det bli utarbeidet nasjonale rammefortellinger om utvalgte epoker og tema i kystens historie. Fortellingene lanseres under overskriften *Fortellinger om kyst-Norge*.

Siden oppstarten i 2009 har det blitt produsert syv hefter. Det første heftet, *Kyst- og havlandet* viser bredden i norsk kysthistorie, og finnes også i engelsk utgave. Siden har heftet *Riksvei nr. 1* tatt for seg maritim infrastruktur, *Ressursar til låns* og *Den norsk arktiske torsken* og verden har lagt vekt på sild og torsk sin betydning for norsk fiskeri- og kysthistorie. Videre formidler heftene *Verdens Fraktemenn* og *Åkeren kan òg være blå* sentrale sider ved norsk sjøfartshistorie og fremveksten av havbruksnæringen, to næringer som også i dag utgjør sentrale deler av det kystvendte næringslivet i Norge. Det syvende heftet i serien, *Hval, veid, fangst og norske kyster*, tar for seg den fascinerende og tankevekkende historien om hvalfangst.

Med det åttende heftet *De båtreisende*, vender vi blikket mer mot kystfolk enn mot de ulike kystnæringene. *De båtreisende* er en fortelling som gir et sterkt innblikk i romanifolket som reiste og levde langs kysten. Historien om de reisende er både en fortelling om et annerledes liv langs kysten, og er både en fortelling om hverdag, det sosiale livet, men også om storsamfunnets og andres nedvurdering av deres kystkultur. Teksten er Grethe Vie Paulsen sitt verk, mens Sølvi Vik har vært billedredaktør. Museum Vest har koordinert den tekniske produksjonen og kontakten mellom forfatter og Redaksjonsrådet. Medlemmer i redaksjonsrådet har vært Pål Christensen fra Universitetet i Tromsø, Elisabeth Koren fra Norsk Maritimt Museum, Jo van der Eynden fra Etatsmuseet for Kystverket, Per G. Norseng fra Høgskolen i Bø og Bjørg Christophersen, Anders Haaland og Årstein Svihus fra Museum Vest. Direktoratene og nettverksmuseene håper at de nasjonale rammefortellingene vil være til glede, ettertanke og nytte for alle kystkulturinteresserte, og at de kan bidra til et historisk perspektiv på nåtidens og framtidens utfordringer. Direktoratene og museene tar gjerne imot spørsmål eller synspunkter på prosjektet. Les mer om Fortellinger om kyst-Norge på www.kyst-norge.no.

Forsidebildet: Båtreisende i ei skøyte utenfor Kopervik på Karmøy omkring 1920. Foto: Riksarkivet

NORSK KULTURRÅD
Arts Council Norway

KYSTVERKET

FISKERIDIREKTORATET

Jeg er av båtfolket, det vil si av de reisende som levde langs kysten av Vest- og Sørlandet. Vi reiste på Vestlandet, og da særlig rundt Bergens-området og Sogn. Jeg hadde elleve søsken, og jeg var åtte dager gammel da mine foreldre tok meg med i båten for å reise videre. Vi var stadig på flukt fra ”øvrigheita”, og hørte far rykter om at Misjonens folk var i anmarsj, pakket vi sammen og seilte av gårde.

Reisende kvinne, født 1925, *Romaniposten* 03/2005

Et folk på vandring

Denne fortellingen gir et lite, men sterkt innblikk i historien til romanifolket som reiste og levde langs kysten. Deres historie handler om en oppvekst blant fjorder og fjell, holmer og skjær. Det er historien om mennesker som bærer med seg fortellinger og erfaringer fra et liv i båt, om gode og mindre gode dager, om fiske og jakt på sjøfugl, om barnefødsler og giftermål, om lek og arbeid, om håndverk og handel, om familie og venner og andre hverdagslige sysler. Historien om de reisende er også en historie om forfølgelse og trakassering, oppvekst på barnehjem og opphold i Svanviken arbeidsleir. Det er historien om et folk som har levd et helt liv som minoritet og det er en historie som hittil er lite dokumentert. Det er en av fortellingene om kyst-Norge.

Norges langstrakte kystlinje, med dype fjorder, øyer og holmer har gitt gode muligheter for sjøtransport fra de første menneskene bosatte seg langs kysten. Sjøveien har vært hovedtransportåren til langt ut på 1900-tallet. Naust og sjøhus som ligger på rekke langs kysten vitner om flere hundre års bruk av havets ressurser. Lenger inne ligger fjordene, med fosser, fjell og skoger, som har gitt vannkraft til industrien og tømmer til hus og skip. Livsgrunnlaget for folk flest besto av ulike former for kombinasjonsdrift og mangesysleri, med fiske, landbruk, skogsdrift, håndverk og andre smånæringer.

Dette har vært en del av de reisende sitt rike. Den spredte bosettingen gjorde at romanifolket kunne skape seg et

levebrød med småhandel og varebytte på bygdene langs hele kysten. De har vært omreisende håndverkere, handelsfolk, sesongarbeidere, musikere og fortellere - en vandrende del av den norske befolkningen i mer enn 500 år.

Nye fortellinger om kysten

Romanifolket som reiste sjøveien kalles her de båtreisende. Kunnskapen om denne gruppen av romanifolket har vært svært mangelfull, og de har i stor grad vært usynlige i våre nasjonale historiefortellinger. I den grad de er til stede i muntlige fortellinger, er det de fastboendes beretninger om fanten eller splinten som kom seilende i skøyten sine. I disse fortellingene beskrives de reisende med et blikk som ser deres kultur utenfra. Årbøker og lokalhistoriske artikler om reisende i perioden 1600 til 1900, bygger på skriftlige kilder som reisepass, rettsprotokoller, tingbøker, kirkebøker og folketellinger. Romanifolket omtales oftest som omstreifere, tatere eller fanter i den lokalhistoriske litteraturen. Framstillingen av dem er ofte negativ, med vekt på det kriminelle og farlige eller det elendige, fattige og hjelpetrengende. I bøker som er utgitt om romanifolket og som tar mål av seg å vise mange sider av de reisendes kultur, er liten plass viet de båtreisende historie.

De siste årene har nye dokumentasjonsprosjekter gitt økte kunnskaper. Fortellingene i dette heftet er basert på intervjuer og samtaler med båtreisende, gjennomført i prosjektet ”Båtreisende på Vestlandet” ved Haugalandmuseene i perioden 2005 til 2011. De som er intervjuet er ti kvinner og menn av romanislekt, født mellom 1925 og 1970. De har alle reist og bodd i båt i deler av sitt liv. Intervjuene har først og fremst gitt kunnskap om hvordan romanifolket levde og reiste i Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, men berører også livet som båtreisende på Sørlandet. Gjennom registreringer av romanifolkets kulturminner i Nord-Rogaland og langs Sognefjorden, har mer enn 150 overnattingssteder, havner og samlingsplasser blitt beskrevet og kartfestet.

Ny kunnskap gir nye momenter til en historie som ennå ikke er skrevet i sin helhet. Sammen med fortellinger fra fastboende, utvalgt litteratur, avisutklipp, arkivmateriale og

”Taterfølge ved Natmandsbakken, Kristiansand. Foto: Vest-Agder fylkesmuseum.

forfatterens stemme er deler av fortellingen i dette heftet basert på deres egne tanker, opplevelser, følelser og store og små minner. De båtreisende så og opplevde Norge fra sjøsida, fra dekket på motorskøyta, fra nauståpninga og fra fjæresteinene på øyer og holmer ute i havgapet. I storm og stille, sommer og vinter. Livet kunne være hardt, men rikt på opplevelser. Opplevelser som ingen andre enn de båtreisende kan fortelle om. Dette heftet er et bidrag til å løfte fram de båtreisende sin historie i de nye fortellingene om kysten.

En nasjonal minoritet

Romanifolket er en av fem nasjonale minoriteter i Norge. Denne statusen fikk de i 1999, da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter. Gjennom konvensjonen er Norge forpliktet til å legge til rette for at de nasjonale minoritetene kan bevare sin kultur: Partene forplikter seg til å fremme de forutsetninger som er nødvendig for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, kan bevare og utvikle sin kultur, samt bevare de grunnleggende bestanddelene av sin identitet, det vil si deres religion, språk, tradisjoner og kulturarv. De andre nasjonale minoritetene i Norge er jøder, kvener, rom og skogfinner. De fleste reisende opplever seg som en særskilt minoritet, og de har av storsamfunnet alltid blitt behandlet som det. De har en felles historisk bakgrunn, et eget språk, romani, egne tradisjonelle yrker og en levemåte der reising, samhold og slektsfølelse er sentrale trekk.

Romanifolket er den offisielle betegnelsen. Men de omtaler seg selv som reisende, vandriar eller romani. I dette heftet vil de bli omtalt som romanifolket, reisende og båtreisende. Begrepet romanifolket viser til opphav og språk, mens reisende viser til levestett. Fellesnavnet omstreifer ble mye brukt i lover og offisielle dokumenter på 1800-tallet og langt ut på 1900-tallet. "Fant" og "splint" har blitt brukt som og oppfattes som skjellsord. Ordene oppleves som diskriminerende av romanifolket, og bør i dag ikke lenger brukes i noen sammenhenger. "Tater" brukes av og om romanifolket på Østlandet og i Trøndelag.

Opprinnelse

To teorier har preget debatten om romanifolkets opprinnelse. Noen hevder at romfolket, som sigøynerne kalles, og romanifolket har

ulikt opphav, og at likheten i språkene romanes og romani har sin årsak i kulturmøtet mellom rom og romanifolket. Men det er i dag en utbredt oppfatning at romanifolket og rom er av samme opphav. Det er stor enighet om at sigøynerne stammer fra India. Dette er basert på språklige studier. Omkring 300 e.Kr. begynte sigøynerne å vandre vestover. De kom til Balkan på 1300-tallet, Tyskland, Frankrike, Spania og Portugal i første halvdel av 1400-tallet og til Skottland omkring 1500.

På reise nordover i Europa utga de seg for å være pilegrimer fra Egypt, og ble omtalt som egyptere (fransk: égyptiens, engelsk :gypsies, spansk: gitanos). Selv kalte de seg secani, som på tysk ble til zigeuner. Den første dokumentasjon om folkegruppen i Skandinavia er fra 1505. Da mottok kong Hans av Danmark-Norge et brev av sin onkel, kong James IV av Skottland. Han ble bedt om å ta godt imot en trupp, anført av Antonius Gagimo fra Lille Egypt, som var på pilegrimsreise i Europa. Anbefalingsbrevet fortalte at de i lengre tid hadde flakket om i Skottland hvor de hadde oppført seg fredelig. I 1511 dukket det opp et nytt følge og i 1512 var det trolig folk fra denne gruppen som slo seg ned i Stockholm.

Det antas at det norske romanifolket stammer fra de første sigøynere som kom til Skandinavia på 1500-tallet, men sigøynere og reisende i dag tilhører ikke den samme etniske gruppen. Romanifolket har levd i landet i 500 år, mens sigøynere som lever i Norge i dag, vandret inn sent på 1800-tallet. Selv om begge minoritetene har en kulturell tilpasning som reisende, og tradisjonelt har levd av å selge varer og tjenester til den fastboende befolkningen, utgjør de i dag to ulike grupper med forskjellig kultur og språk.

"De reiser langs Kysten i smaa, aabne Baade"

I flere hundre år har romanifolket reist i båter langs Norges kyst. Like selvfølgelig som de reisende i innlandet brukte hest og kjerre, ble båten brukt som framkomstmiddel langs kysten. Selv om kildematerialet før 1900 er begrenset, kan rettsprotokoller, tingbøker, kirkebøker, folketellinger og reisepass allikevel inneholde opplysninger om bruk av båter blant de reisende. En av de tidligste omtalene av reisende som brukte båt er fra en rettsprotokoll fra 1600-tallet. Sommeren 1682 reiste et følge på femten personer

Petter og Tina Strømsing, Bildet er tatt på Engesland i Aust-Agder omkring 1930. Petter stammet frå den kjente reisende Petter Strømsing, som ble født i Skjoldastraumen i 1749. Foto: Vest-Agder fylkesmuseum.

ned gjennom Suldal i Rogaland. På Ersland kjøpte Mons Pålsen, også kalt "Ubø-fanten", en båt på for 2 ½ daler. Pengene hadde han fått ved å selge en båt på Østlandet. Andre tidlige omtaler av båtreisende er geografiske beskrivelser fra 1600- og 1700-tallet fra prester og andre embetsmenn. Derfor vet vi blant annet at det

allerede i 1749 var etablert en koloni med reisende i Vik i Sogn. Det var Erik Pontoppidan, biskop i Bergen fra 1745, som skrev i sin bok "Forsøk til Norges naturlige historie" (1752), at det samlet seg "en Hob Betlere" som rodde og seilte i hele Sognefjorden. På 1700- og 1800-tallet reiste mange slekter over store deler av

Norge. Reisepassene etter slekta til Grisilla (1782-1867) viser at de vandret over det meste av Sør-Norge, og de var ute ved kysten i lange perioder, blant annet Haram og Veøy i Møre og Romsdal og Askvoll og Lærdal i Sogn og Fjordane. De holdt ellers mye til på Lesja og Dovre og vekslet mellom å reise til fots, med hest og med båt.

Det er dette livsmønsteret teologen og samfunnsforskeren Eilert Sundt (1817-1875) så da han fra 1845 foretok sine reiser og studier av "fantene" i Norge. I boken «Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge. Bidrag til Kunnskap om de laveste Samfundsforholde» (1850) blir det tydelig at de på denne tiden beveget seg over store avstander: "På vårparten kom de reisende kjørende ned fra dalene til "oserne" og "strandstederne". De satte fra seg hestene og skaffet seg båter. Så reiste de i sommerhalvåret inn og ut av Romsdalen og noen ganger helt nord til Finnmark. Om høsten kom de tilbake igjen med "velladede både", med "uld i vågevis og dun i pundevis og andre gode ting. De tok så fatt på landeveien igjen, med hest og slede, opp og ned dalførene på begge sider av Dovre og "Kjølen". Eilert Sundt gir innblikk i en veksling mellom reising i innlandet og kysten, der båten var transportmiddel i sommerhalvåret. Han merker seg også at bruken av båter var vanligst i fjordene i Trøndelag, Møre, Rogaland, Ryfylke, Jæren og Agder-området. De største reisefølgene i 1850-årene var, ifølge Sundt, de som reiste i båter langs kysten, på Nordvestlandet og mellom Stavanger og Skiensfjorden.

De fleste kildene som omtaler reisende i båt, ser dem utenfra. Siden romanispråket er et muntlig språk har de reisende i liten grad etterlatt seg egne skriftlige kilder. Et unntak er Martin Johan Mathiassen Skou (1849-1919), den første nordmann av romanislekt som skrev en bok om sitt eget folk. Han beskriver blant annet hvordan "de reiser langs Kysten i

"Paa den Tid da jeg var omkring syv Aar gammel reiste der en masse Omstreifere i Ryfylkefjordene og langs Landeveiene paa Jæderen og i Dalerne. I disse trakter holdt også mine Forældre til. Fader havde ikke saa lidet Arbeide i Suldal i Ryfylke med at gjøre Vævskeer og Kamme.

Det var ganske almindeligt, enten vi var paa Jæderen eller i Ryfylkefjordene, at træffe sammen med to eller flere Familier om Dagen. Naar vi traf hinanden, saa var det første, der blev gjort, at udveksle Hilsninger; derpaa samledes Kvinderne for at koge Kaffe. Kaffeen maatte være særdeles sterk; at traktere med svag kaffe var efter deres Begreber stor Skam. Kafeen er ogsaa næsten den eneste stimulerende Drikk, som Omstreiferen paa sine Vandringer har Anledning til at nyde for at "friske paa kræfterne" i dette paa Lidelser saa rige Liv. Den er derfor Omstreiferens Gjestebuds- og Yndlingsdrik overalt, hvor en har Anledning til at træffe sammen, hvis en da ikke er i Byerne; da vanker der jo Brændevin.

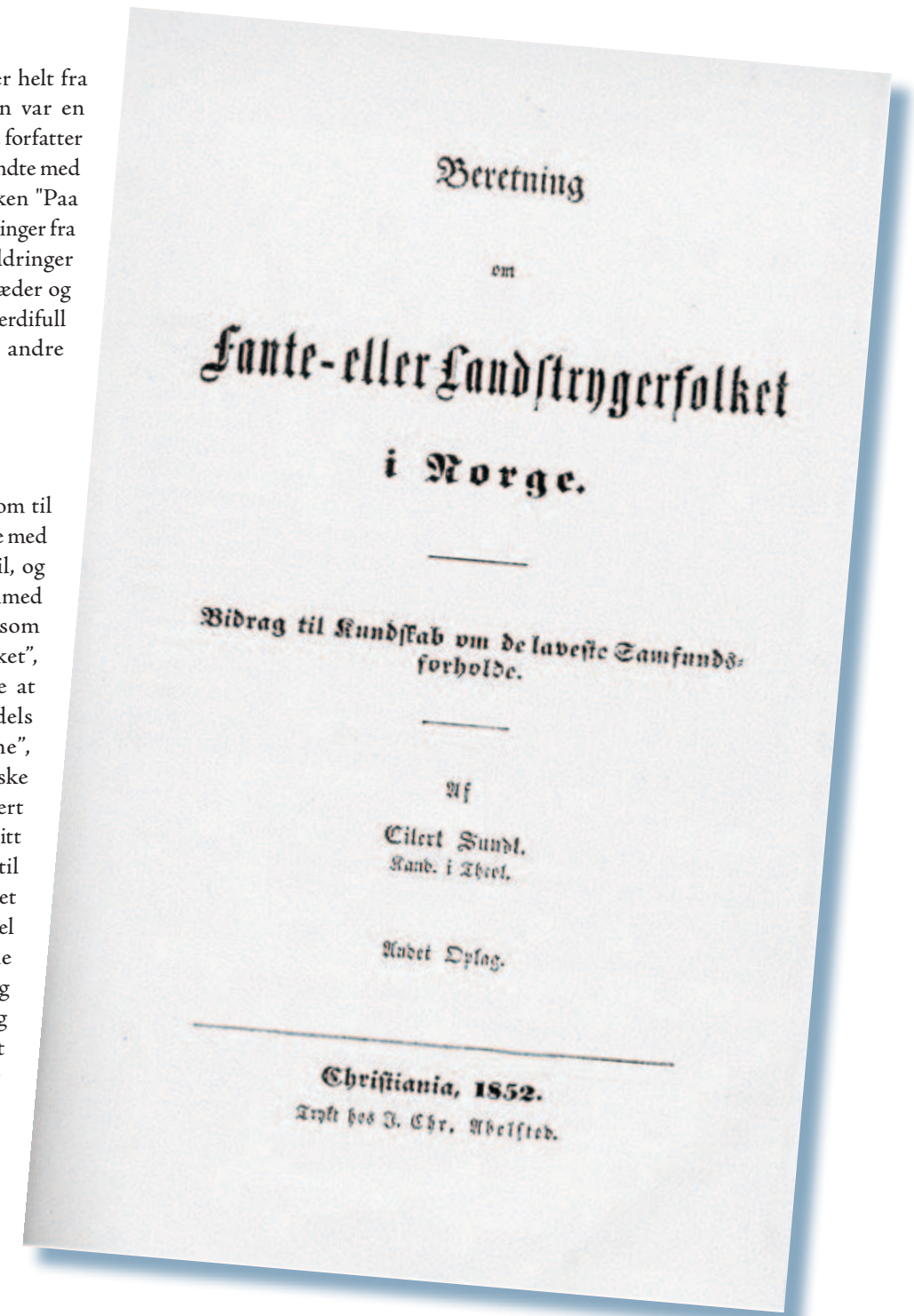
Mandfolkene forteller da hverandre om sine Bedragerier- Baade-, Heste- og Klokkehandeler, og, ikke at forglemme, sine mange Karstykker, og om hvem der nu er Fantestiens sprækeste kar. Kvinderne forteller under Kaffe- og Damp, hvordan Folk nu for Tiden er til at komme fram iblandt, deres Godgjørenhed eller Haardhjertethed, hvordan lensmanden i dette og hint Distrikt er mod Omstreiferne, hvem der nu paa Fantestien er den flinkeste Kvinde i Betlerkunsten, til at spaa og kvaksalvere, og endelig til Slud, de seneste Forlovelser".

Martin Johan Mathiassen Skou, *Paa Fantestien: Oplevelser og Erindringer fra Omstreiferlivet tilligemed Skildringer af Taterfolkets Religion, Liv, Sæder og Skikke*, 1917.

smaa, aabne Baade eller Skøiter helt fra Lindesnæs til Nordkap". Han var en reisende som ble folkeskolelærer, forfatter og folketaler, men som til slutt endte med å ta landeveien fatt igjen. I boken "Paa Fantestien: Oplevelser og Erindringer fra Omstreiferlivet tilligemed Skildringer af Taterfolkets Religion, Liv, Sæder og Skikke" (1917) gir han en svært verdifull innsikt i de båtreisendes liv i andre halvdel av 1800-tallet.

Eilert Sundt og Fantefortegnelsen

Romanifolket har helt fra de kom til landet blitt sett på som en gruppe med annerledes og avvikende livsstil, og som representanter for en fremmed kultur. Den første i Norge som lanserte en teori om "fantefolket", var Eilert Sundt. Han mente at de stammet fra to grupper, dels fra "de egentlige sigøyerne", dels fra avskalling fra det norske bondesamfunnet. Det bildet Eilert Sundt skapte av de reisende har blitt stående i ettertiden. Han bidro til at de for alvor ble "oppdaget" av det norske samfunnet i andre halvdel av 1800-tallet. Den moderne nasjonalstaten var i emning og behovet for oversikt, orden og kontroll var stort. Eilert Sundt foretok systematiske studier og flere folketellinger av de reisende. På bakgrunn av dette fikk Justisdepartementet i 1846 en fortegnelse over 700 navngitte

personer, den såkalte «Fantefortegnelsen». De påfølgende årene, helt fram til 1865 foretok Sundt i alt fire ”fantefortegnelser”. De ble nyttige for lensmenn og embetsmenn og gjorde at de reisende nå lett kunne spores opp. Enkelpersoner og slekter fikk et negativt merke på seg som de siden aldri har blitt kvitt.

Den offentlige interessen hadde vokst fram før Sundt begynte sitt arbeid, men han var rett mann til rett tid. Myndighetene hadde en klar oppfatning om at antall reisende var økende og de var flere steder blitt en belastning for fattigkassen. I årene fra 1854 til 1868 mottok Sundt midler fra Stortinget for å gjøre romanifolket bofaste og gi deres barn en kristen oppdragelse. Men arbeidet hans ga få målbare resultat. Han var sterkt imot egne ”fanteolonier”, der romanifolket skulle læres opp i og disiplineres i jordbruk. Han avviste også tiltak for å skille barna fra foreldrene. Han gikk heller inn for arbeidshus, et tiltak som skulle bære preg av behandling, der de oppholdt seg i lengre tid for å kunne sosialiseres i det videre samfunnet og kvitte seg med den ”smitte” som taterlivet representerte.

En grunntanke i Eilert Sundt sin samtid var at romanifolket måtte reddes bort fra den demoraliserende og omflakkende tilværelsen: de måtte vekkes til ”hjemmets lyst” og skaffes et hjem som var fast ett sted i verden og ikke noe underveis langs en landevei. Vi kan se disse holdningene i lys av det nasjonale prosjektet, som ble løftet fram av staten mellom 1814 og 1905. I denne epoken fikk bonden en sentral plass, mens flere grupper i samfunnet, deriblant romanifolket falt utenfor. De reisende ble et motbilde i konstitueringen av en norsk identitet med vekt på bofasthet og 1800-tallets idealisering av hjemmet. I den moderne og konsoliderte nasjonalstaten ble felles språk og kultur oppfattet som selve limet som skulle holde nasjonalstaten sammen.

Politikk og tiltak de siste hundre år

Ved inngangen til år 1900 så det etablerte Norge på de reisende som et betydelig problem som trengte en politisk løsning. I Norge var denne assimileringspolitikken ikke bare rettet mot romanifolket, men også mot samer og kvener,

særlig mellom 1860 og 1940.

Den moderne politikken mot romanifolket ble innrettet mot sosial kontroll og tok sikte på å få dem til å gi opp sin tradisjonelle livsform og kultur. Hvis denne politikken lyktes ville romanifolket opphøre som en egen folkegruppe med en egen sosial og kulturell identitet. En rekke tiltak og lover mot fattige generelt og romanifolket spesielt kom rundt forrige århundreskifte. Noen av disse lovene fikk store konsekvenser for behandlingen av romanifolket.

Norsk Misjon blant hjemløse

Vergerådsloven, eller ”Lov om Behandling av Forsømte Barn”, kom i 1896 og ga det offentlige rett til å gripe inn og ta barna fra foreldrene. Løsgjengerloven, som kom i 1900 og trådte i kraft i 1907, rettet seg spesielt mot romanifolket. Loven skulle begrense omstreiferiet:

Allerede forlængst har det været erkjendt, at Omstreifervæsenet og navnlig da det saakaldte Fantefolks Omstreiferi ikke alene er en Plage for mange Landdistrikter, hvis spredte Befolkning ofte formelig tyranniseres af de regelmæssig i større Følge optrædende Omstreifere, men ogsaa i sig selv indebærer en Fare for Retssikkerheden i Samfundet..

Den praktiske gjennomføringen av den statlige politikken mot romanifolket ble lagt til en privat stiftelse, Foreningen til motarbeidelse av omstreifervesenet, som ble dannet i 1897, med presten Jacob Walnum i spissen. I 1922 ble den omdøpt til Den norske omstreifermisjon, og i 1935 til Norsk misjon blant hjemløse (Misjonen). Tiltak for å få gjort romanifolket bofaste og tiltak rettet mot barn av romanifolket var Misjonens viktigste satsingsområder. Gjennom Misjonens arbeid ble romanifolket tvangsbosatt, tvangsflyttet, plassert på institusjoner, fratatt barna sine, sterilisert og lobotomert. De aller fleste familier ble berørt av et eller flere av disse tiltakene.

Barn utenfor Jacob Walnums barnehjem, Kopervik på Karmøy, 1922. Foto: Riksarkivet

17. mai-feiring
på Svanviken
arbeidskoloni,
1908. Foto:
Riksarkivet

Barnehagebarn
i Svanviken
arbeidskoloni,
1923. Foto:
Riksarkivet

Barn ble født, døpt og vokste opp på Svanviken
arbeidskoloni. Familie på 1950-tallet.
Foto: Karmsund folkemuseum

i 1900. Fram til 1929 startet den i alt seks barnehjem. Et av dem var Jacob Walnums barnehjem i Kopervik som åpnet i 1921. Norsk misjon blant hjemløse fjernet til sammen rundt 1500 barn fra foreldrene. Mellom en tredjedel og en fjerdedel av alle romanibarn født mellom 1900 og 1960, som Misjonen kjente til, ble satt bort.

”Det vi gjør er bevisst å utrydde et folks egenart”

Svanviken arbeidskoloni, som ble opprettet i 1908, er et godt eksempel på assimilasjonspolitikken som ble ført overfor romanifolket. Gården Svanviken i Eide på Nordmøre ble kjøpt og åpnet i 1908 som en arbeidskoloni for de reisende. Avlæring av reising og trening til bofasthet var målet her. Kvinnene skulle bli gode husmødre og mennene skulle bli gode arbeidsfolk gjennom opplæring i skog- og jordbruk. Reglene på Svanviken var svært strenge:

Alt som hørte til vår kultur var forbudt. Romani var forbudt. Hendene i lomma var forbudt. Bart og hatt med brem var forbudt. Vi fikk ikke ha besøk. Alle

brev ble åpnet. Annenhver søndag var det tvungen gudstjeneste. 17. mai var det oppmøteplikt. Vi fikk ikke lov til å gå på butikken uten lov. Om vi brøt forbudene kunne det bli husarrest. Om det gjentok seg tok de ungene.

Louise Pettersen i et intervju i *Dag og Tid* i 1996.

I 1907 fikk Misjonen gjennom en resolusjon, gitt av regjeringen, i oppgave å utføre bosettingen av de reisende etter løsgjengerlovens paragraf 7 og 8. Presten Jacob Walnum mente at for å «få bukt med omstreiferondet» skulle man ta barna fra foreldrene. Under mottoet «berger du barna, berger du slekten» og med vergerådsloven i hånd arbeidet han målrettet med å få flest mulig barn vekk fra sine foreldre. Organisasjonen åpnet det første barnehjemmet sitt

Potetopptaking
på Svanviken
arbeidskoloni,
1915. Foto:
Riksarkivet

Fra 1908 til 1940 bodde det 85 familier med til sammen 506 personer på Svanviken. Helt fram til 1989 ble romanifamilier i Norge tvangssendt til Svanviken arbeidskoloni. De skrev under kontrakter på at de skulle være der i to år, senere utvidet til fem år. Flyttet de før, tok Misjonen barna fra dem. En båtreisende født i 1953, fortalte at familien ble sendt til Svanviken to ganger, og at de oppholdt seg der i til sammen sju år. Første gang de ble sendt dit var i 1959, og de skrev da under en kontrakt om at de måtte være der i fem år. Neste gang de ble sendt dit, i 1970, skrev de under en kontrakt om å være der i to år. Dette oppholdet satte sterke spor for resten av livet. Etter oppholdet på Svanviken ble familiene bosatt rundt om i landet, ofte langt unna slektninger og andre reisende. Flere familier som hadde levd og reist langs kysten i vest, ble bosatt på Østlandet. Ideen bak Svanviken har blitt formulert klart av ulike bestyrere gjennom tidene. Daværende bestyrer Knut Myhre, uttalte seg til Norsk Ukeblad i 1963:

Det vi gjør er bevisst å utrydde et folks egenart, deres språk, deres livsform. Vi prøver å løsrive dem fra forbindelsen med slekten, som de tidligere har følt seg knyttet til med sterke bånd....Det er en radikal framgangsmåte, og vi må riktignok spørre oss: Har vi rett til det? Norsk misjon blant hjemløse er heldigvis ikke i tvil om svaret; Vi har rett. For de små barnas skyld tar vi oss den retten.

Ikke i noe annet land fikk én organisasjon så mye makt som Norsk misjon blant hjemløse. I 1973 laget Vibeke Løkkeberg en kritisk film om Svanviken arbeidskoloni. Den ga støtet til en prosess som førte til at politikken ble lagt om. Misjonen ble en del av de reisendes liv og hverdag fram til den ble nedlagt i 1989. Alle kjente til Misjonen og de aller fleste familier ble berørt av

Aksel Larsen og datteren Matilde Kristine, f. 1910. utenfor Årvikstova i Folkestad

deres arbeid. For å overleve som et folk og en kultur kjempet romanifolket en tøff kamp mot Misjonen og norske myndigheter i nesten hundre år.

Livet til sjøs

På tross av Misjonens iherdige arbeid har de båtreisende gjennom hele 1900-tallet både levd og overlevd. I møter med de bofaste på sine reiser i et langstrakt kystland, ser vi at hverdagen har handlet om å sørge for husly, skaffe mat, få i stand en god handel og håpe på godt vær og god bør, slik at de kunne reise videre. Mange nøt stor respekt fra de fastboende, som dyktige

håndverkere og mennesker som hadde viktige kunnskaper og praktiske ferdigheter.

De reisende manøvrerte mellom myndighetens dominerende negative bilde av dem og den fastboende befolkningens anerkjennelse. I deres egne fortellinger om livet de levde langs kysten ligger det vonde minner og dramatiske opplevelser. I fortellingene er det også en stolthet over hvem de er og hva de kunne, en evne til å aldri gi opp, mye humor og glede over et liv som reisende. De båtreisende var først og fremst sjøfolk og handelsfolk som levde sitt liv på nomadisk vis langs kysten. De var Europas eneste minoritet som reiste og bodde i båt.

Båten ga de reisende en frihet til å reise hvor de ville, når de ville og en mulighet for å handle med fastboende på den ytterste øy og i den dypeste fjord. Færingar, seksæringar, jakter, listerskøyter, makrellskøyter, hønerævsøyter, kuttere og små og store motorskøyter var noen av båttypene som var i bruk mellom 1850 og 1970. Størrelsen kunne variere fra 20 til 50 fot, alt etter hvor stor familien var og hvilke båter som var å få tak i. Årer og seil var framkomstmiddelet for de fleste fram til 1945.

Friske seilaser og lange roturer ble etter hvert erstattet av taktfast motordunk og diesellukt i lugaren. I 1950- og 60-årene var motorskøyter og små motorsnekker i flertall. Overgangen fra seil til motor gjorde reisingen ble mer forutsigbar. Det ble mindre slit, og lengre strekninger ble tilbakelagt på kortere tid. Men den største endringen etter 1850 var overgangen fra åpne til dekkbygde båter. Denne endringen skjedde gradvis og over et langt tidsrom.

Båten ble bolig

Allerede i 1850-årene beskrev Eilert Sundt en livsform med båten som helårsbolig. Han omtalte noen av de reisende som "sjøfanter": "En 6-7 af fantefølgerne i det sydlige Norge hadde indrettet sig på en egen måde; det er "sjøfanterne", som fare med skjøiter eller dæksbåde; på dem reise de og i dem bo de, til dels både sommer og vinter. Det har ialfald hændt, at konen har født sitt barn om bord". Dette var den første beskrivelsen av en livsform som skulle vare fram til de siste båtreisende gikk på land i 1970-årene. Dekksbygde jekter og små skøyter gjorde det etter hvert lettere å reise av gårde over lengre tidsrom, de ga ly for regn og vind, hadde soveplass og ofte et lasterom som kunne fylles med varer. Det er usikkert når de dekkbygde skøytene ble

"Den siste roende omstreifer"

Aksel Larsen, regnes som "den siste roende omstreifer". Han ble født i Askvoll i Sunnfjord i 1886, og i folketellingen for 1910 bodde Aksel Larsen og hans kone Berthe Larsen i en kjellerleilighet i Absalon Beiersgt 4 i Bergen. Han står da oppført som blikkenslager og Berthe som blikkenslagerhustru. Senere flyttet de til Folkestad i Askvoll og flyttet inn i "Årvikstova", ei lita hytte med kjøkken, stue og loft. Aksel hadde verksted i den lille hytta og laget blikkvarer som bærplukkere, spann og melkeholker. Med jevne mellomrom lastet han færingen med varer og var ofte borte i fjorten dager om gangen. Han rodde mye til Sollund, iblant til Nordfjord, innover Sognefjorden og en sjelden gang sør til Bergen. "Aksel Larsen, roende omstreifar av eit finare slag, sette merke etter seg langs kysten frå Måløy til Bergen, frå Solund til Lærdal. I 62 år sleit han tofta og var skippar på eiga skute" forteller et avisutklipp fra Bergens Tidende i 1971.

vanlige å bruke blant de reisende, men langs hele kysten, fra Østfold til Troms, kunne en i tiårene før og etter 1900 møte helårs båtreisende. Vinterstid kunne det også ligge "taterbåter" langs Akerselva i Oslo. Et kjerneområde var kyststrekningen fra Sørlandet til Nordvestlandet. Midt på ligger Sognefjorden, som strekker seg fra de ytterste nakne øyene ute i Solund til Øvre Årdal og Skjolden, som ligger 204 km inne i landet. Med sine mange sidefjorder og bygder var grunnlaget for handel stort. Mellom 1900 og 1940 holdt

mange båtreisende familier til her: "Straks våren viste seg, ble alle tingene lastet i storbåten og så bar det innover mot Lærdal og Luster. Vi rodde og seilte. Sørsiden inn og nordsiden ut. Jeg kjenner hver grend i hele fjorden" fortalte Jørgen Larsen til Haugesunds Avis i 1972. Jørgen ble født på Kyrkjebø i Sogn i 1892 og vokste opp i båt ved Sognefjorden. Fra slutten av oktober til begynnelsen av april bodde familien hans fast i Vik. Sognefjorden var vår- og høstarbeid. Sommerstid reiste de nordover til Ålesund og sørover til Stavanger.

I folketellingen for 1910 står Fredrik Pettersen, født 1882 i Kvinnherad og Ole Pettersen, født i 1873 i Tysnes, oppført som omstreifere med blikkarbeid som yrke og båten som bosted. De oppholdt seg da i Sund herred, vest for Bergen. Det går ikke fram av folketellingen hvilken type båt de bodde i, men det var sannsynligvis dekkbygde skøyter. Disse to er et godt eksempel på noen av de mange reisende som holdt til langs kysten mellom 1850 og 1970, og brukte båten som bolig. Skøytene berget mange reisende familier fra å stå uten tak over hodet da vinterkulden satte inn. Det var ikke alltid et valg de gjorde, men nøden og mangelen på bolig som tvang dem til å overvintre i båten. Men like ofte var det reisende som elsket sjølivet og ikke kunne tenke seg å flytte på land.

Da Albert Larsen Alting Ringdal ble født sommeren 1901 i Bamble i Telemark, var foreldrene hans på reise innover i landet.

Båtreisende i ei skøyte utenfor Kopervik, omkring 1910. Foto: Riksarkivet

Familien holdt til i båt i skjærgården mellom Lista og Skien, men gikk ofte på landeveien om sommeren, til fots eller med sykkel. Skøyta de hadde var 30 fot, brei og dyp, med dekk, mast og seil. Lasteluka hadde de utvidet og gjort om til stue og oppholdsrom. Over rommet bygde de et lite tak med vindu. Båten frøs ofte fast i isen om vinteren og ble da utgangspunktet for kortere handelsturer. Når sommeren kom flyttet de litt på båten og tok så turer opp i Setesdalen, Lyngdal, Vegårshei og Åmli. De drev med småhandel og solgte blikkvarer,

trådarbeid, synåler, strømpebånd og duker. Sommerturene kunne også gå med båt østover, helt inn til Oslo og noen ganger nord til Florø.

Aleksander Pettersen, eller "Sandern", som han ble kalt, ble født i 1890 og tilhørte en stor reisende slekt som holdt til i farvannet mellom Karmøy og Bergen. Med "Løvebåten" reiste han mellom holmer og skjær i Fitjar og Austevoll. Både han og kona Gunvor var kjente for mange gode replikker. 'Har du litt tåbak åt meg man'n?', var ofte det første han sa når han kom inn i stuene til folk. Han skal ha blitt intervjuet i Haugesunds Avis en gang, da journalisten spurte hvor lenge han hadde bodd i båt. Sandern svarte at han bare hadde sovet ti ganger på land i heile sitt liv. Om det var sant, kan sikkert diskuteres. Men det forteller mye om hvilken sjømann han var.

Milde vintre og lune havner gjorde fjordene og skjærgården mellom Stavanger og Nordfjord til et attraktivt tilholdssted for mange helårs båtreisende. I Sunnhordland bodde flere familier ennå i båt på 1950- og 60-tallet. Rubbestadneset på Bømlo i Sunnhordland, var et fast tilholdssted om vinteren. Der ankret de opp og holdt seg i ro under de verste vinterstormene. Mange av disse familiene ble mellom 1950 og 1970 sendt til Svanviken arbeidskoloni, for opphold fra to til fem år. Det betød også slutten på et livsmønster som hadde preget Norges kyst i flere hundre år.

Over: Ankringsplass i Øklandsvågen, vest på Bømlo i Hordaland. Foto: Karmsund folkemuseum

T.h.: Aleksander Pettersen om bord i "Løvebåten" omkring 1960. Foto: Karmsund folkemuseum

Under: Anika Marie Olsen framfor Hirta-Jenny-Huset i Vik i Sogn. Foto: Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane

Et nomadisk sjøliv

Å være båtreisende, innebar en stadig veksling mellom å bruke båten som transportmiddel, helårsbolig og sommerbolig. En vanlig livsform var å bruke båten som bolig bare i sommerhalvåret. Da høsten og vinteren kom hadde mange et vinterbosted å vende tilbake til. De ankret opp, fikk fast adresse og sendte ungene på skolen i noen uker eller måneder. Slik holdt mange Misjonen på avstand og unngikk både barnehjem og Svanviken arbeidskoloni.

Albert Larsen Alting Ringdal fortsatte livet som båtreisende etter at han giftet seg og fikk barn. Barneflokken talte seks da han og kona etter andre verdenskrig reiste mellom Risør og Florø i båt. Om vinteren bodde de i et lite hus på 28 m² like ved Sandnes. Fra mai til september bodde de i båten. Huset var lite, så "me var glad me kom ut", forteller en av

sønnene hans. Barna gikk på skole, men familien dro ofte avgårde en måned før skolen sluttet og kom igjen en måned etter skolen hadde begynt igjen. Når barna ble eldre ble reiseplassen om sommeren iblant kortet litt inn, slik at de fikk med seg mer av skoleåret.

Det er ikke få stuer, hytter, løer og andre uthus og havner langs kysten som har tjent som vinterkvarter for reisende familier. Ofte var det fastboende med hjerterom som hjalp til. I Nordvik i Fana sør for Bergen i 1940-årene, fikk en familie flytte inn i gårdshuset hver vinter: "Han va veldig kristen og han va snill, så han flytta inn på ei lita ståve sjøl og budde der, åsså fekk dei resten av huse for de va jo et veldig stort gammalt gårdhus. Di betalte jo aldri husleie", forteller ei kvinne født i 1937. Noen steder samlet det seg hele "kolonier" med reisende. I Vik i Sogn hadde mange vinterbolig fra 1890-årene til utpå 1930-tallet. De bodde for det meste i små hus på Vikøyri.

Det var heller ikke uvanlig å ligge i ro i båt samme sted hele året. Tønnes Bredesen, født i 1894, var en kjent reisende mellom Kristiansand og Arendal. Han bodde fast i båt med sin familie ved en holme utenfor Lillesand. Her frøs båten inne i de kaldeste vintrene. Det hendte at de flyttet litt på seg, men var som oftest å treffe samme sted om sommeren

Vik i Sogn, der mange reisende hadde vinterbosted fram til slutten av 1930-tallet. Foto: Karmsund folkemuseum

Å lage skjertingsbilder var et vanlig kvinnearbeid etter andre verdenskrig. Motivene varierte, men innrammingen, laget av teip, var den samme. Foto: Karmsund folkemuseum

Julefeiring om bord i båten omkring 1950. Foto: Karmsund folkemuseum

Mange barn vokste opp i båt. Foto tatt omkring 1950. Foto: Karmsund folkemuseum

også. Tønnes Bredesen var og ble en sjøens mann og kona Oline skal ha født alle elleve barna om bord. Båten var deres hjem deres fra de giftet seg i 1924, til de flyttet på land i 1956. Da hadde Misjonen skaffet dem et lite hus i Lillesand.

Livet om bord

Livet om bord i en liten båt var fylt av gleder og sorger. Kontrastene kunne være store, fra varme solskinnsdager, til kalde vintre, der håret frøs fast i skutesida. Nygifte par, nyfødte, skolebarn, mødre, fedre og besteforeldre levde livene sine om bord i båter – i hverdag og høytid. Ei kvinne, født i 1937, husker hvor lykkelige hun og mannen var da de kunne flytte inn i sin første båt: “Første heimen vår va

Båtreisende har kaffepause på land, 1950-tallet. Foto: Karmsund folkemuseum

jo fakta ein båt, og då va vi så overlykkelige at de va eit syn, for de va endeleg vårt”. Pyntehåndkleet ble hengt opp i byssa og senger og kjørler ble skaffet til veie ved hjelp av venner og kjente. Idealet om å være ei god husmor og mor var selvsagt til stede også blant de reisende kvinnene, og for mange var det ekstra viktig å vise omverdenen at de hadde det ryddig og reint om bord. I bakhodet lå redselen for at Misjonen kunne komme og ta ungene fra dem.

Det var ikke tilfeldig hvor de la seg til med båtene. Det var flere viktige funksjoner som skulle oppfylles for at det var et

bra sted å ligge. Aller viktigst var det å finne ei lun havn. Det måtte gjerne være usjenert og et lite stykke fra folk, slik at de fikk være i fred og ha et privatliv. Ungene satte pris på fine badeplasser og steder der de kunne leke i fjæra. Det skulle være drikkevann i nærheten, og gjerne ei elv som var stor nok til å skylle klesvasken i. Like ved Eivindvik i Sognefjorden, ved Prestenøstet var det ei elv som mange vasket klær i. Det forekom også at klærne ble vasket i en stamp om bord i båten. Det var et tungt arbeid, særlig all vannbæringa som trengtes

for å skylle klærne. Klærne ble tørket på dekk i båten eller på snorer som de hang opp på land eller i sjøboder.

Om vinteren måtte mye ved fraktes om bord. En vinter lå flere båter sammen i Alveneset på Askøy nord for Bergen. De hadde frosset inne og trengte mer ved. Da var det å dra robåten over isen, og bort til ei råk som ferga hadde laget, "så rodd' an derifrå te Kollevåg ette ved, og te bake igjen, og då såg du kje pappa, du såg fakta ikkje båten elle pappa for de va bare veden så syntes og årane", forteller ei kvinne født i 1937.

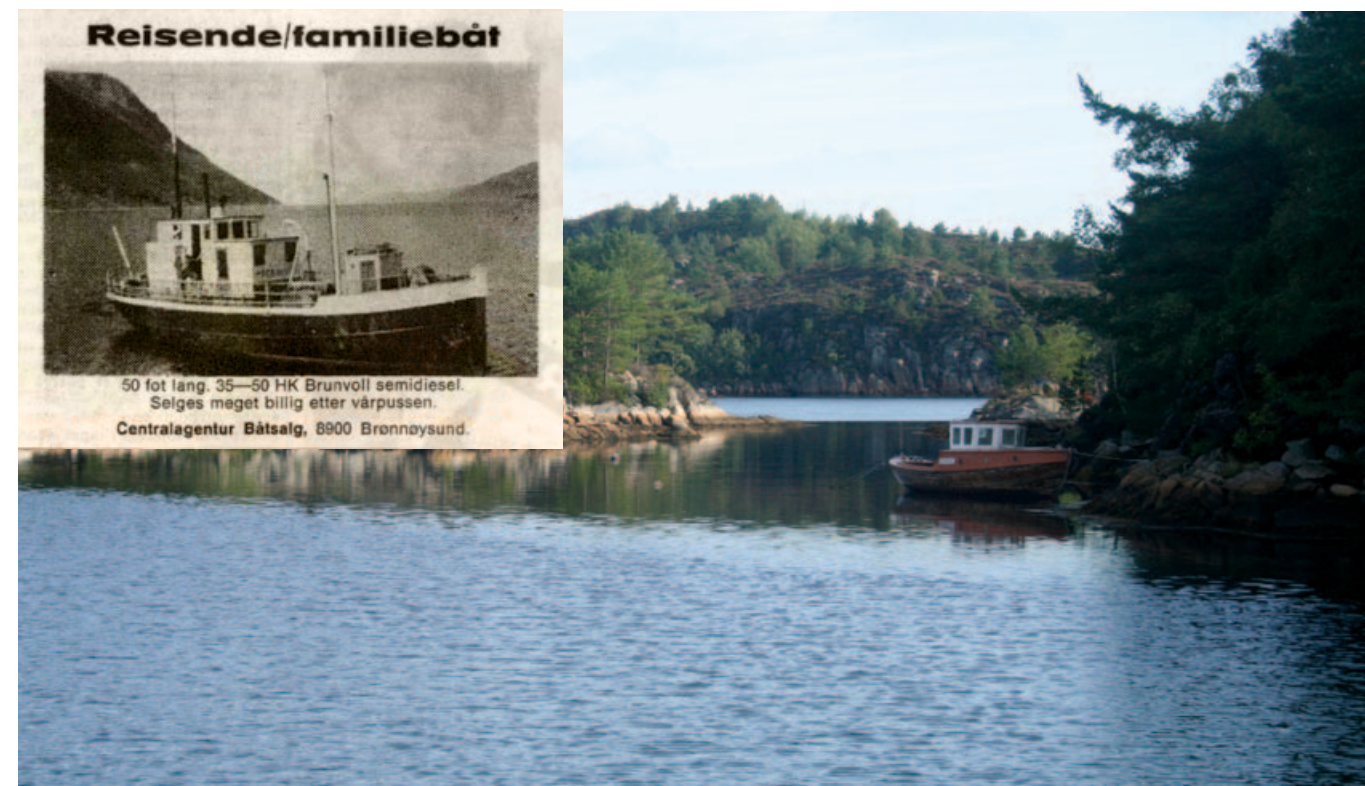
Matauk

I båten var primusen, kaffekjelen og kaffeboksen fast inventar. Ofte gikk de reisende i land for å ta seg en rast og en kaffepause, og mat og kokeutstyr ble gjerne lempet i land i ei lita trekasse eller ei pappeske. Om bord ble maten kokt på Primus eller "på byssa" i båten. Byssa var en liten vedkomfyr som ofte sto rett ved trappa. Det ble mye lukt av primusen, så vedovnen var ofte å foretrekke til matlaging. Den ga også god varme i båten. Ble parafin- og oljelukten for intens måtte de lufte klær og sengetøy på dekk. En reisende fortalte at de hadde ekte edderdunsdyner om bord i båten. I fint vær la de dynene til lufting i sola på dekk.

Å holde sulten borte og skaffe mat til familien var den viktigste oppgaven. Mange fastboende delte mat med de reisende, eller ga dem brød og poteter. En mann født i 1940 forteller at de byttet bort ting i fisk og kjøtt og tigget tørrfisk og nubbesild. Kostholdet var ganske likt som det var for alle folk langs kysten, der

Jakt på sjøfugl var en viktig inntektskilde og matauk. Foto: Karmsund folkemuseum

Røyksundkanalen på Bømlo. Mange reisende overvintret i båt her helt fram til 1960-tallet. Foto: Karmsund folkemuseum

sild og potet i lange perioder berget liv. Fisk og sjøfugl var god matauk. Aleksander Pettersen, som reiste i Sunnhordland var kjent for å være en dyktig skytter, og alke og skarv var ofte på middagsbordet i båten hans.

Det varierte hvor mye de reisende fisket. De fleste fisket til eget bruk. Var det lite mat, var det bare å hive ut snøret og hale opp middagen. Pilk og line var redskaper de fleste hadde om bord. I Årvikstova på Folkestad i Sunnfjord saltet Aksel Larsen gjerne ei tønne med sild, så hadde familien mat gjennom vinteren. For Tønnes Bredesen i Lillesand var fangst og salg av hummer en sikker inntektskilde. Ellers kjenner en ikke til så mange reisende som fisket for salg. Et unntak er reisende i Kristiansund, som for det meste fisket til egen husholdning, men også solgte i "fesktrappa" i byen.

Faste reiseruter og samlingssteder

De fleste familiene hadde faste reiseruter på sin ferd nordover eller sørover kysten. Enkelte familier hadde sørlige og nordlige punkt som de aldri beveget seg forbi. Noen familier hadde fast reiserute mellom Bømlo og Nordfjord, mens andre familier hadde fast reiserute mellom Florø og Stavanger, eller Bergen og Risør.

Ei fast rute på vei nordover eller sørover var å ta den indre leia fra Ålfjorden over Haraldseidet og ned til Skjoldastraumen i Nord-Rogaland. Å seile den ytre leia, over Sletta, var ingen spøk, så den indre ruta var mye brukt. Mange seilte inn Skjoldastraumen og dro båtene over Haraldseidet, som er omtalt som dragseid for båter helt siden 800-tallet. På nordsiden seilte de Ålfjorden og videre nordover til Sunnhordland. En mann født i 1866, fortalte at "Då eg var liten, såg eg splint som drog her òg. Ungane sprang

Båtreisende frosset inne i Hannevika ved Kristiansand. Foto: Vest-Agder fylkesmuseum

med lunner og la etter båten etter hvert. Det var tofter i båten, hunendar og slikt dei la under. Dei fylgde vegen her borte når dei drog". Senere var det vanlig å leie en bonde i Skjoldastraumen eller Haraldseidvågen som kjørte båtene over dragseidet med hest og høyslede. Haraldseidet er det siste av de store dragseida langs kysten som har vært i vanlig bruk i gjennomgangsferdsel. De båtreisende var av de aller siste som brukte dette eidet, så sent som på slutten av 1940-tallet.

Romanifolkets havner og ulike samlingssteder har vært i bruk i flere generasjoner. I Haugesund la de reisende båtene sine ved Raknesverven på Hasseløy. Derfra gikk de til fots "og handla". Mennene laget visper, øser og andre kjøkkenredskaper

og kvinnene solgte knappenåler, synåler, bendelbånd med mer. Helt sør på Risøy kom de med båtene til "Fantastrandå", der de slo opp teltene sine. Ofte la de seg på steder der det var butikk i nærheten, slik at de kunne få tak diesel, mat og andre varer, slik som ved dampskipskaia og handelsmannen i Gismarvik i Nord-Rogaland.

Før andre verdenskrig var Vadheim ved Sognefjorden en fast møteplass for båtreisende. Om våren møttes skøytenes der, leirbålet ble tent om kvelden og de gamle fortalte historier, minnes en reisende født i 1930. En fast samlingsplass i Sunnhordland var ei vik på vestsida av Spissøy i Bømlafjorden. Her møttes de også etter andre verdenskrig. "Der kom me og låg", forteller

Over: Trådarbeid. Foto: Karmsund folkemuseum

en reisende født i 1941. "Me samlast og snakke, hadde ferie". Ungene satt og hørte på de eldre som fortalte historier. De fortalte gjerne hvor de hadde vært, hvor det var kjekke folk, og hvor det ikke var kjekke folk. Det var ingen handel når de lå samlet på disse stedene.

Stokksundet i Randesund utenfor Kristiansand er i dag et yndet utfartssted for fritidsbåter sommerstid. Tidligere var det en fast ankringsplass for de reisende. I makrellsesongen kunne det ligge åtte-ti skøyter med reisende der. Da jobbet gjerne mennene på fiskemottaket på Vrånes tvers over sundet, mens kvinnene gikk rundt på gårdene og solgte blikktøy. Det var for det meste småting som kakeformer, feiebrett og visper, men av og til fikk de reisende også større oppdrag, som å lage barketrau for fiskerne, eller skifte takrenner på husene. De reisende rodde og handla i "Sørlandsgadå", som leden mellom Stokksundet og Torsøy ble kalt. Brattholmen, et stykke lenger ute, var også fast ankringsplass fram til 1950-tallet.

Handel og håndverk

Håndverket og handelsvirksomheten til de båtreisende var en ressurs og fylte et behov, spesielt på bygdene, men utover på 1900-tallet også i stor grad i byer og tettsteder. I tillegg til å være dyktige håndverkere har handelen med varer vært en viktig del av de reisendes kultur og et bærende element i deres økonomi. En god handel har gitt større status enn ei dagslønn i fast arbeid. På 1800-tallet produserte de reisende håndverksvarer som rokker, stoler, vevskeier, korgene, vevde bånd, broderi- og strikkevarer, arbeider i horn, bein og tagl, arbeider i sølv og nysølv samt kniver. En del drev med skraphandel eller innsamling av filler og bein. Hesteskjærere utførte tjenester som kastrering og kurering av hester, og andre igjen drev med reparasjon av klokke. Trådarbeid var utbredt, og både kvinner og menn laget visper, gryteskrubber, rottefeller, kleshengere, fat og kurver av ståltråd. I tillegg kom reparasjoner og vedlikehold, som fortinning av kobberkjeler og kjeleflikking.

De reisende ble fra slutten av 1800-tallet særlig kjent for sitt arbeid i metall. De var gjørtlere, smeder, kobberslagere, blikkenslagere, knivsmeder og urmakere. Arbeid med blikk ble vanlig allerede rundt 1840 i Norge, da blikkenslageryrket

gradvis tok over for gjørtleren og grovsmeden. Rundt 1900 var det fremdeles reisende langs kysten som tilbød fortinning og reparasjon av kobberkjeler, men behovet for å få utført disse tjenestene forsvant tidlig på 1900-tallet. Fra 1890-årene var de fleste mannlige reisende som seilte langs kysten blikkenslagere.

Blikkenslagerne

Da de båtreisende begynte å tilby “blekkvarer” erstattet de ikke bare kobberkjelene, men også mye av det gamle melke- og kjøkkenstellet av laggede trekar og trau. Gjenstander av blikk egnet seg godt til oppbevaring av vann og melk, og de billige blikkproduktene utkonkurrerte trevarene både i pris og kvalitet. “Blekkfant” ble en vanlig omtale av reisende mange steder på Sørvestlandet. Det forteller mye om hvor vanlig dette yrket ble. Om bord i færingen eller skøyta fraktet de med seg blikkplater, blikksaks, treklubbe og loddebolt. Fra 1900 til 1950 laget de fleste av mennene spann, kakeformer, trakter og oljekanner som de lett kunne frakte med seg og bære på ryggen i en sekk. Ofte ble det laget nye varer underveis, på land, inne i et naust eller i båten med et telt over, hvis det regnet. Mange satt i små hytter eller hus vinteren gjennom og produserte blikkvarer og annet metallarbeid.

Fra 1950 og fram mot 1970 gikk de fleste av mennene over til å sette opp takrenner. De lastet blikkplater, valse og annet verktøy opp i båten og tok opp bestillinger rundt på gårdene, før de returnerte til båten og laget takrennene. Andre fraktet med seg materialer og verktøy til gårdene og laget takrennene på stedet. Det var mange jobber å få, og mange båtreisende kunne bli liggende i måneder av gangen i samme område. Blikkplatene ble blant annet kjøpt på “Blikken” på Hasseløy i Haugesund, Stavanger Bliktrykkeri og blikkvervverket Simonsvik i Bergen. Der kjøpte de plater som var på 1m x 1.70 m eller ei heil “kasse” blikk, på 110 kilo, som de tok med i båten. Blikkplatene var pakket i ei firkantet treramme med papp oppå. Til “Blikken” kom de og kjøpte opp plater fram til slutten av 1950-tallet.

Blikkenslageryrket holdt seg lenge som reisende håndverk, fordi de reisende fulgte med i utviklingen som yrket hadde. I stedet for å lage blikkøser og kjeler gikk de over til å lage takrenner og ventilasjonsanlegg. Men økende industrialisering

på 1900-tallet og økende plastproduksjon fra 1960-tallet førte til at varene deres etter hvert ble utkonkurrert av billige fabrikkvarer.

Handelsfolket

De båtreisende gikk fra gård til gård, med blikkvarer, trådarbeid og andre småting i et tau slengt over skulderen. Varene ble solgt for penger eller byttet i mat. Var det noe de manglet, var de flinke å bytte til seg – “handla” som de reisende sier. Det var ofte mannen som gikk rundt på gårdene og bød fram varer eller håndverket sitt, mens kvinnene var igjen i båten og passet barn, vasket klær og laget mat. “Den måtte vera tålmodig, som skulle vere med far. Han prata om ver og vind og politikk og alt mulig. Det va ikkje et hus han ikkje handla i”, fortalte en reisende fra Sogn, født i 1930. Men mange familier var avhengige av at både kvinnen og mannen skaffet inntekter. Like ofte var arbeidsdelingen slik at kvinna og ungene gikk på gårdene og handla. De tilbød alle sorter “blekk”, forteller en reisende som vokste opp i Sogn på 1930-tallet.

Kvinnene drev i tillegg mye småhandel. De solgte duker, broderi, strikkevarer, blonder, sytråd, nåler, knapper og andre småting som de bar med seg i kofferter eller kurver. Med ei kurv under armen tilbød de småvarer til bygdefolket som ikke var så lett å få tak i. “Vi var den tidas Nille” fortalte ei reisende kvinne, født i 1935. Hun kjøpte opp varer på “Londonerbasaren” når de var innom Haugesund, eller bestilte varer på postordre hos “Killin” i Drammen. Så seilte de nordover til Bømlo og Sunnhordland og solgte varene med en liten fortjeneste. Kvinnene laget også papirblomster, nåleputer, rammer til sjertingsbilder og andre småting som de kunne få solgt. Strikkevarer og heklede duker ble tilbudt til langt ut på 1960-tallet, av de få som ennå reiste i båt på denne tiden.

Det var vanlig å kombinere salg av småvarer med skraphandel. Skraphandel var en god inntektskilde for mange. En reisende som vokste opp i Kalhammeren i Stavanger i 1930-årene, fortalte om bestefaren som ofte reiste med båt fra Stavanger til Nedstrand for å samle skrap, og så tilbake til Stavanger igjen for å selge det. Da elektrisiteten gjorde sitt inntog i etterkrigsårene til veiløse bygder og øyer langs kysten, kastet folk ut de gamle

Gunvald Pettersen var båtreisende og blikkenslager. Her avbildet med familien rett etter 1945. Foto: Karmsund folkemuseum

vedkomfyrene sine. Da var de reisende der med skøyten sine og tok med seg ovnene og annet jernskrap. Det var praktisk å ha skøyter med store lasterom, og skrapet solgte de videre i de større byene, som Bergen, Stavanger og Kristiansand. “Då vi fekk større båt, så slutta vi med blekk og gjekk over til steintøy og “skraping”, forteller en reisende, født i 1941.

Produksjonen og salget av varer endret seg fra 1930-tallet. Da Jørgen Larsen og familien hans i 1939 fikk et hus av Misjonen og slo seg ned på Sørhaug i Haugesund, arbeidet han i eget verksted i kjelleren med messingarbeid. Håndverket hadde han lært av faren, Ole Limesand. Jørgen Larsen laget lysestaker, fat og lykter av messing og solgte dem på reiser om sommeren. Etter hvert ble de bofaste hele året, og kona Nanna gikk på dørene i Haugesund og bød fram lysestaker som Jørgen laget. I Haugesund ble de kjent som “Nannastaker”. Rett etter andre verdenskrig var de populære bryllupspresanger, og prisen var da 25 kroner pr. stk. I mange år ble det lille verkstedet drevet videre av sønnen til Jørgen og Nanna.

En familie som reiste i Sognefjorden på 1920- og 30-tallet, leverte spann, ryggholker, smørekanner og oljedunker til forretninger. På turer innover til Sogndal var hele kahytten framme i båten fullasta med “blekk” og i løpet av tre dager solgte de alt de hadde laget til forretningene i Sogndal. Etter andre verdenskrig satt en av sønnene til Aksel Larsen og “blekkte” i et lite hus i Tellnesskogen utenfor Bergen. Om høsten og vinteren leverte han fast til jernvareforretningen Wallendahl & Berstad i Bergen. I Nordvik i Fana sør for Bergen, bodde en annen familie. Mennene laget spann og oljekanner og kvinnene og barna tok bussen inn til Bergen for å levere sekker med blikkvarer til Wallendahl & Berstad. Forretningen sendte mye av varene videre til Nord-Norge, som hadde stor varemangel etter andre verdenskrig.

Handelen med varer endret seg fra å være småhandel rundt om på gårdene til store leveranser til forretninger. Det foregikk en masseproduksjon av blikkvarer i kjellerrom og uthus i by og bygd, der de reisende tok inn, som fikk karakter av småindustri. Ofte var det far og sønn som arbeidet sammen i verkstedene og de laget i perioder mer varer på bestilling enn for tilfeldig småsalg. Denne endringen skjedde gradvis og hadde en oppblomstring i

Over: Skøyte med lasterom og plass til jernskrap på 1970-tallet.
Foto: Karmsund folkemuseum

de første årene etter andre verdenskrig, før etterspørselen etter blikkvarer forsvant helt utover på 1970-tallet. Det ga i perioder en sikker inntekt for mange familier.

Arbeidsvandringer og sesongarbeid

Langs kysten var arbeidslivet preget av sesongarbeid. I første halvdel av 1900-tallet var behovet for arbeidskraft stort i industrien og fiskerinæringen, og mange reisende flyttet dit det var arbeid å få. I Stavanger var hermetikkindustrien i sterk vekst, og mange tok seg arbeid på fabrikkene, forteller en reisende født i 1927: “Adle uti Kalhammeren hadde jobb på hermetikken. Standard Canning, det va den største av dei tri fabrikkane så låg neri Kalhammeren. Den eine hette Polar, så va det Standard Canning, og så va det ein så hette Svithun Sardinfabrikk. Dei tri fabrikkane, dei sveiv i sesongane, og så va alle konene utgjønå Kalhammerstraen` på jobb der. Og likedan mennene deires då”. Utenom sesongene reiste de på handel med båter, fisket litt og livnærte seg med andre smånæringer. Mange ble værende i Kalhammeren. “Der det va arbeid for folk å få, der va det godt å handla, fiksa ting og selga” forteller en reisende, født i 1941.

Noen var arbeidsfolk med spesialkompetanse, som reiste fra det ene store prosjektet til det andre. De kunne være murere, dykkere og blikkenslagere. Reisende familier kom til Ålesund etter bybrannen i 1904 og arbeidet som dykkere med muring av kaier. En familie opplevde å bli sendt til Svanviken arbeidskoloni etter å ha jobbet med gjenoppbyggingen av Ålesund. Det viser tydelig hvordan de ble sett på som en minoritet, et folk og en kultur som skulle assimileres, ikke som håndverkere og en arbeidsressurs. Etter endt opphold på Svanviken levde familien i mange år etterpå som båtreisende om somrene på Sørvestlandet.

Svært mange reisende kom til Kristiansund etter at byen ble bombet av tyske fly i 1940. Også denne gangen hadde de reisende håndverkskompetanse som byen hadde bruk for i gjenreisingsarbeidet. For blikkenslagerene var det arbeid til alle. Samtidig foregikk klippfiskproduksjonen for fullt. Blikkenslagerne lodda klippfiskkasser, eller “lodda boksen”, som de sa. Kvinnene snudde klippfiskten og mennene pakket. Mange var også engasjert i arbeid på skipsverft eller hos etablerte blikkenslagere i byen.

Mange reisende tok seg jobb i “silda”. Noen familier slo seg

i perioder ned i Vikjå på Karmøy etter andre verdenskrig. De losset båter og pakket sild i kasser, når båtene kom inn med fangst. Det var heller ikke uvanlig å gå om bord i sildeskøyten og slå av en god handel med fiskerne. Ble det lite handel kunne de ta seg arbeid en dag eller to i “silda”. En gang losset de båter i Egersund og “sto til livet i sild og spadde oppi. Så fikk dei sildaslo over heile seg...dei vakje kledde til det dei vettu. Dei arbeidde et par dager, så fekke dei noken kroner, så dro dei igjen”, forteller en mann, født i 1940.

Slutt på reisingen

Etter freden i 1945 ble flere familier bofaste. Mange flyttet inn i “tyskerbrakker” som ble stående tomme. Kommunene var plikttig til å skaffe de reisende hus, og brakkene var billige boliger. I Florø, i Fana utenfor Bergen, i Skåredalen i Haugesund og i Hillevåg og Tostenbakken i Stavanger, bodde det reisende familier i slike brakker i etterkrigsåra. En ny tid var i emning, der det etter hvert ble vanskeligere å reise rundt på tradisjonelt vis og selge varer. Misjonen holdt et stramt grep rundt de reisende familiene og mange levde i frykt for å miste ungene sine. En løsning ble at mange båtreisende slo seg ned og ble bofaste i lengre eller kortere perioder for å hindre at barna ble tatt fra dem. “Myndighetene gjorde det sånn at dei reisande utgjønå Kalhammeren, dei blei bofaste. Hvis ikkje forlangte de at dei sku` te Svanviken”, forteller en reisende født i 1927. Men mange trivdes ikke lenge om gangen med fast arbeid og en tilværelse på land. De lengtet etter reiselivet og sjølivet, det livet som de kjente så godt og som var en viktig del av deres kultur. “Dei var etter oss òg”, forteller en reisende, født i 1941. “Far min tok seg jobb då i 1947”, han arbeidet to år på brislingfabrikk for å unngå at barna blei tatt. Etterpå ble de vinterbofaste, men reiste videre hver sommer.

De som hadde vinterbosted i Sogn og Fjordane fram til 1940, ser ut til å ha flyttet derfra. Mange etterkommere av de båtreisende i Sogn, bor i dag i Bergen og Stavanger. Også i Kristiansund var det flere familier som slo seg ned etter andre verdenskrig. De holdt i flere tiår til i forskjellige områder i byen og omlandet, og bodde i små “kolonier”. Flere faktorer var avgjørende når de ga opp reiselivet og bosatte seg i større

byer. Det kan ha blitt vanskeligere å livnære seg av den handelen de tradisjonelt hadde drevet, det kan ha blitt vanskeligere å bo på mindre steder, på grunn av stigmatisering fra fastboende og det kan ha vært arbeid i silda eller hermetikkindustrien i de større byene som lokket. I tillegg har nok Misjonens arbeid vært avgjørende for at flere og flere ble bofaste, frivillig eller ufrivillig.

Politikken til Norsk misjon blant hjemløse har vært å bosette familiene langt fra hverandre, men vi ser at svært mange romanifamilier har søkt sammen, og bodd i samme hus eller vært naboer i et avgrenset område, som oftest i arbeiderbydeler som Karlhameren i Stavanger, Djupaskar i Haugesund, Sandviken i Bergen, Ysteneset i Ålesund og Orvikan i Kristiansund. Mange slo seg også ned på små industristeder, som Langevåg utenfor Ålesund og Vaksdal utenfor Bergen. Båndene mellom dem var tette, og mange av dem var også i slekt. De kunne videreføre samholdet som hadde vært så viktig da de reiste i båt. Og selv om mange ble bofaste, tok de med seg mye av identiteten og kulturen sin, med sang og musikk, handel og ikke minst romanispråket, som de eldste snakker ennå i dag.

I dag

De siste båtreisende har flyttet på land. Selv om mange har fortsatt å reise på småturer med båt i sommermånedene,

Fra havn til havn. I 2010 dro romanifolket og Haugalandmuseene på tokt til Ryfylke og Sunnhordland for å oppsøke gamle havner som var brukt av de båtreisende. Her ved Dragøya i Karmsundet. En overnattingsplass som var mye brukt til omkring 1960. Foto: Karmsund folkemuseum

Flere båter har ankret opp på Føyro i Sunnhordland, 1990-tallet. Mange fortsatte å ta små turer med båt etter de ble bofaste. Foto: Karmsund folkemuseum

er det tradisjonelle livet borte. Den systematiske statlige undertrykkelsen har påført mange store skader, og helt fram til vår tid har romanifolket forsøkt å skjule sitt opphav og sin kultur. Ennå i dag sliter mange med tragiske erfaringer fra barndommen, da de ble fjernet fra foreldrene og nektet kontakt med slekten. Mange er forsiktige med å fortelle andre at de er reisende. De er redde for at de eller familiemedlemmer skal bli stigmatisert og lever i dag en anonym tilværelse, der det bare er nærmeste familie som vet om deres bakgrunn. Andre velger å stå åpent fram med sin identitet og er organisert i ulike organisasjoner, blant annet

Landsorganisasjonen for romanifolket (LOR), Foreningen for romanifolkets kystkultur (FRK) og Taternes landsforening (TL). Organisasjonene arbeider alle for å spre kunnskaper om de reisendes kultur, de hjelper de reisende med å søke erstatning og de arrangerer treff og kulturkvelder rundt om i landet. Mange reisende er opptatt av å ta vare på sin kultur, de er opptatt av fortiden si, de synes det er viktig at deres historie blir kjent og mange arbeider aktivt med slektsgransking. Mange snakker romanispråket, og de er opptatt av å bevare språket og lære det videre til neste generasjon.

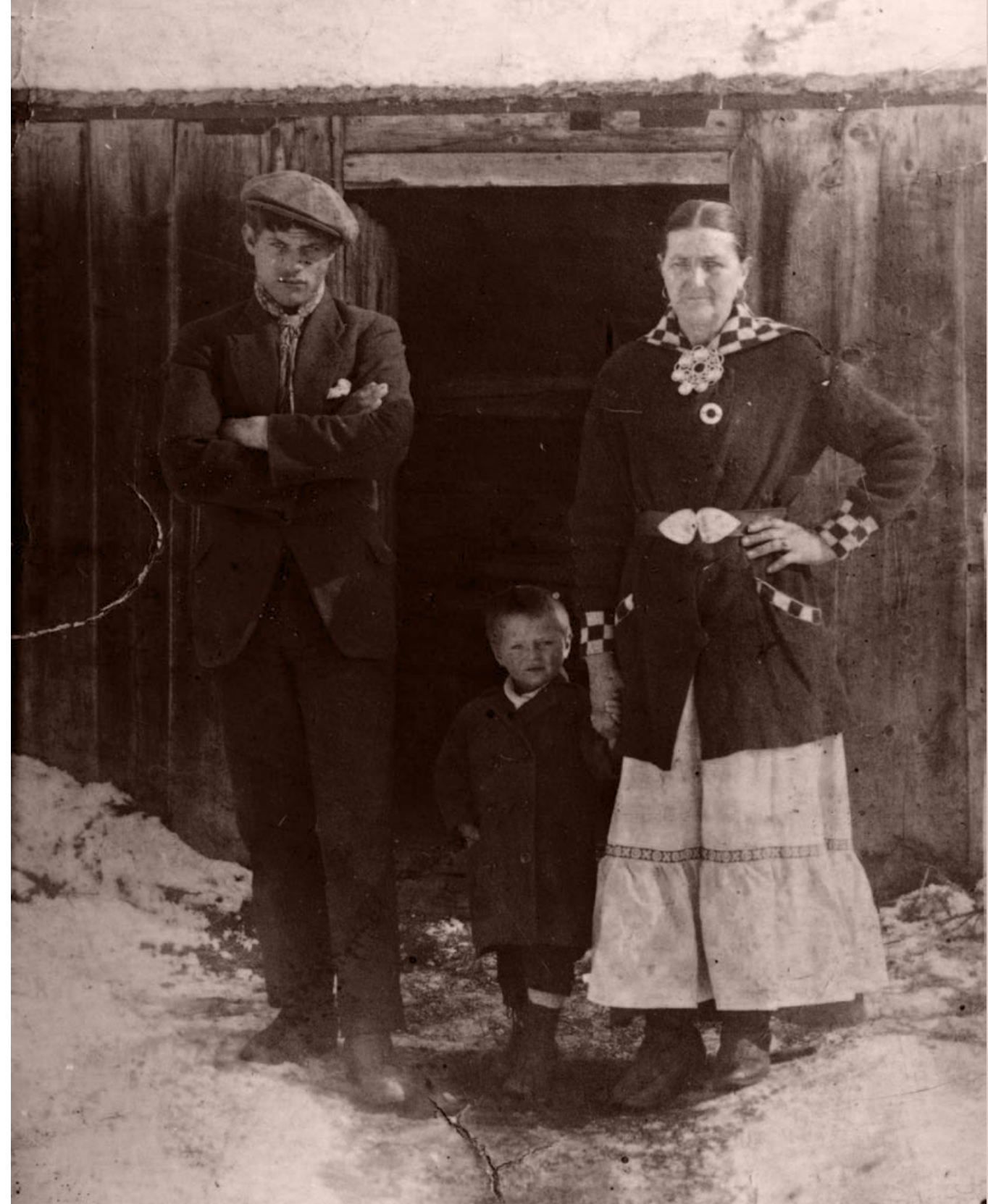

De reisende har samlet seg rundt leirbålet til alle tider. Når de reisende samles i dag synges det ennå romaniviser og fortelles historier rundt bålet. Foto: Karmsund folkemuseum.

I det siste tiåret har det utviklet seg en sterk offentlig interesse for historien og skjebnen til romanifolket i Norge. Dette kommer trolig både av den generelle interessen for minoritetsspørsmål og mer spesielt av den sterke mediefokuseringen omkring rasehygiene, med de ulike tiltakene som over tid er blitt gjennomført i Norge. Særlig har steriliseringsloven av 1934 og konsekvensene den loven hadde for romanifolket, vært i fokus. Daværende kommunal- og regionalminister Ragnhild Queseth Haarstad kom 11. februar 1998 med en offisiell unnskyldning for de overgrepene som norske myndigheter har gjort seg skyldige i overfor romanifolket. Stortingsmelding nr. 15: Nasjonale minoriteter i Norge – innrømmer at særlig overfor romanifolket har det skjedd grove overgrep gjennom en stor del av 1900-tallet.

Mye av romanifolkets kultur, språk og historie er gått tapt, samtidig som storsamfunnet mangler kunnskap om denne gruppen.

Romanifolket som levde og reiste langs kysten har erfaringer og en identitet som er sterkt knyttet opp mot sjøen og fjordene og livet i båt. De er et sjøens folk og er lommekjent langs kystlinjen fra Sørlandet og helt opp til Mørkekysten. Hver havn og hver vik som ble brukt som overnattingssted bærer i seg mange minner fra da de ennå la til med skøyte sine. Historien om romanifolket har bidratt til at fortellingene om kystkulturen har endret seg. Kystkulturene er mangfoldige og romanifolkets kultur og historie er en del av dette mangfoldet. De batreisende er en del av våre nasjonale fortellinger.

Adolf Olsen (f. 1893) og konen Fredrikka Olsen (f. 1875), her med sønnen Oluf (f. 1917) i 1946. En reisende familie som ble bofaste i Florø. De bodde oppe på Storeåsen i Tyskerbrakker, som bildet er fra, før kommunen bygde et hus til dem oppe på Sagenmarka. Fredrikka handlet med kjøpetøy, sytilbehør og blonder, som hun hadde i kofferten. Foto: Fotografmester Malvin Home, Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane

Litteratur:

Bastrup, Olav Rune Eikeland og Aage Georg Sivertsen: *En landevei mot undergangen. Utryddelse av taterkulturen i Norge*. Oslo 1996.

Gotaas, Thor. *Taterne. Livskampen og eventyret*. Oslo 2000.

Holmesland, Hilde. 2006. *ABM-skrift nr. 25: De nasjonale minoritetene*. Oslo 2006.

Hvinden, Bjørn (red.): *Romanifolket og det norske samfunnet*. 2000.

Kjelstadli, Knut (red.), *Einar Niemi og Jan Eivind Myhre: Norsk innvandringshistorie. Bind 2. I nasjonalstatens tid 1814-1940*. Oslo 2003.

Lillehammer, Arnvid: *Møtet mellom reisande og fastbuande mellom 1700 og 1850. I Kulturmøter*. Red.: Ola Alsvik. Norsk lokalhistorisk institutt. Oslo 2004.

Moe, Tore Lande. *Omstreifande grupper i Noreg. Deira familiestruktur, handverk, handel og tenester; især i det 19-ande og 20-ande århundret*. Magistergradsavhandling i etnologi. Institutt for etnologi. Universitetet i Oslo 1975.

Niemi, Einar. *Kvenene – innvandring og kulturmøte. I: Kulturmøter*. Red.: Ola Alsvik. Norsk lokalhistorisk institutt. Oslo 2004.

Opstad, Gunvald.. *Utav reisendes folk*. Oslo 1986.

Schlüter, Ragnhild. 1993. *De reisende. En norsk minoritets historie og kultur*. Levanger 1993.

Schou, Martin Johan. *Martin Johan Mathiassen Skou, Paa Fantestien: Oplevelser og Erindringer fra Omstreiferlivet tilligemed Skildringer af Taterfolkets Religion, Liv, Sæder og Skikke*, 1917.

Sundt, Eilert. *Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge. Bidrag til Kunnskap om de laveste Samfundsforholde*. 1974.

Kilder:

Dag og Tid 09.05.1996. *Den endelege løysinga*. Av Bernt Eide.

Haugesunds Avis 26.02.1972. *En tater ser tilbake*. Skrevet av Svein.

Romaniposten 03/2005. *Et lite tilbakeblikk...*

Grannar 29/12-2005. *Frå Holland til Haraldseidet*.

Muntlige kilder:

Intervjuer av reisende i perioden 2005-2011. Arkivert i Karmsund folkemuseum

Foto bakside: Fra havn til havn. I 2010 dro romanifolket og Haugalandmuseene på tokt til Ryfylke og Sunnhordland for å oppsøke gamle havner som var brukt av de båtreisende. Foto: Karmsund folkemuseum

Fiskeridirektoratet
Postboks 185 Sentrum 5804 Bergen
www.fiskeridir.no
postmottak@fiskeridir.no

Kystverket
Serviceboks 2 6025 Ålesund
www.kystverket.no
post@kystverket.no

Norsk kulturråd
Postboks 8052 Dep, 0031 Oslo
www.abm-utvikling.no
Post@kulturrad.no

Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo
www.riksantikvaren.no
postmottak@ra.no

MEDLEMSMUSEER I NASJONALT MUSEUMSNETTVERK FOR SJØFART
Norsk Maritimt Museum (nav-museum for nettverket)
www.norsk-sjofartsmuseum.no

Sandefjordmuseene
www.whalingmuseum.com

Telemark Museum
www.telemark.museum.no

Aust-Agder kulturhistorisk senter
www.aaks.no

Bredalsholmen dokk og fartøyvernssenter
www.bredalsholmen.no

Vest-Agdermuseum
www.vestagdermuseet.no

Stavanger Museum / Stavanger Sjøfartsmuseum
www.stavanger.museum.no

Bergens Sjøfartsmuseum
www.bsj.uib.no

Vitenskapsmuseet NTNU
www.ntnu.no/vitenskapsmuseet

Sverresborg Trøndelag Folkemuseum / Trondhjems Sjøfartsmuseum
www.sverresborg.no

Tromsø Museum
www.uit.no

MEDLEMSMUSEER I NASJONALT NETTVERK FOR FISKERIHISTORIE OG KYSTKULTUR
Museum Vest (nav-museum for nettverket)
www.museumvest.no

Østfoldmuseet
www.ostfoldmuseet.no

Follo Museum
www.follomuseum.no

Norsk Maritimt Museum
www.marmuseum.no

Sandefjordmuseene
www.whalingmuseum.com

Telemark Museum
www.telemark.museum.no

Vest-Agder-museet
www.vaf.museum.no

Stavanger Museum / Norsk Hermetikkmuseum
www.stavanger.museum.no

Haugalandsmuseene
www.haugalandmuseene.no

Hardanger og Voss museum
www.hardanger.museum.no

Bymuseet i Bergen / Hordamuseet
www.bymuseet.no

Musea i Sogn og Fjordane / Kystmuseet i Sogn og Fjordane
www.sjf.museum.no

Sunnmøre Museum
www.sunnmore.museum.no

Nordmøre Museum
www.nordmore.museum.no

Museene i Sør-Trøndelag AS
www.kystmuseet.no

Museet Midt IKS
www.mumidt.no/norveg

Helgeland Museum
www.helgelandmuseum.no

Museum Nord
www.museumnord.no

Sør-Troms Museum
www.stmu.no

Nordnorsk fartøyvernssenter og båtmuseum
www.nnfa.no

RiddoDuottarMuseat
www.riddoduottarmuseat.no

Museene for Kystkultur og gjenreisning i Finnmark
www.kystmuseene.no

KYSTVERKMUSEA
Lindesnes fyrmuseum
www.lindesnesfyr.no

Jærmuseet
www.jaermuseet.no

Sunnmøre Museum
www.sunnmore.museum.no

Museum Nord
www.museumnord.no

DENNE FORTELLINGEN GIR ET KORTFATTET, MEN STERKT INNBLIKK I HISTORIEN TIL ROMANIFOLKET SOM REISTE OG LEVDE LANGS kysten. Deres historie handler om en oppvekst blant fjorder og fjell, holmer og skjær. Det er historien om mennesker som bærer med seg fortellinger og erfaringer fra et liv i båt, om gode og mindre gode dager, om fiske og jakt på sjøfugl, om barnefødsler og giftermål, om lek og arbeid, om håndverk og handel. Historien om de reisende er også en historie om forfølgelse og trakassering, oppvekst på barnehjem og opphold i Svanviken arbeidsleir. Det er historien om et folk som har levd et helt liv som minoritet og det er en historie som hittil er lite dokumentert. Det er en av fortellingene om kyst-Norge.

De båtreisende er det åttende heftet i en serie med hefter om kystens kultur og historie fram mot grunnlovsjubileet i 2014. Serien inngår i samarbeidsprosjektet *Fortellinger om kyst-Norge*. Formålet er å synliggjøre det historiske bakteppet for utviklingen av Norge som selvstendig stat, og rette søkelyset mot betydningen sjøfart, fiskeri og kystkultur har hatt for bosetning og økonomisk, sosial og kulturell utvikling i Norge. Prosjektet skal bidra til økt kunnskap, interesse og engasjement for kulturhistorie og kulturminner knyttet til kysten.

Prosjektet er en del av felles handlingsplan for kystkultur initiert av Fiskeri- og kystdepartementet, Miljøverndepartementet og Kulturdepartementet. Fiskeridirektoratet, Kystverket, Riksantikvaren og Kulturrådet har overordnet gjennomføringsansvar. De maritime nasjonale museumsnettverkene har tatt på seg det faglige og praktiske ansvaret for fortellingene: Nettverk for fiskeri og kystkultur med Museum Vest som koordinator, Kystverkmusea med Stiftelsen Lindesnes fyrmuseum som koordinator og Sjøfartsnettverket med Norsk Maritimt Museum som koordinator.